

későbbi kőépületet, mely ezt a XVIII. század közepe táján felváltotta. A magyar iskola alapjában több faragott kő került elő, bizonyosága annak, hogy a legrégebb épületek egyike volt. Udvara alatt a székesegyház felől észak-déli irányban ismét egy fal húzódott. Ennek tövében egy csontváz került elő szokatlan fekvésben arccal lefelé fordulva, koponyáján hatalmas rés tátongott. Körülötte mindenütt végig az egész területen fekete kormos homokréteg húzódott, mintha valami nagy égésnek nyoma lett volna. Ebben a kormos rétegben: a Zichy ház udvari része mellett került elő az egyetlen török érme.

Egyéb szórványos leletek részben a betömött alagút földjéből, részben a kormos rétegből kerültek elő (olvasztó téglék, edénytöredékek, ágyúgolyók, láncos, szöges és gyújtó petárdák, több bélyeges téгла és más apróságok).

Dormuth Árpád.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Bronzkori urnatemető Csór-

Felsőmerítő pusztán.

A Székesfehérvár-Várpalota közti állami út 1936-ik évi építése közben Csór- Felsőmerítő pusztán Szekeres Ferencnek a Nádasdladány felé vezető útmenti telkén novemberben kavicsbányát nyitottak. A bányászat közben edényekre bukkantak, melyekből néhányat a munkálatokat vezető mérnök a múzeumnak is beküldött. Az edények alakjukkal, mészbetétes díszítményükkel bronzkorúaknak bizonyultak, de típusuk eltér a múzeum eddigi leleteitől. Azonnal intézkedés történt a becsesnek ígérkező leletek minél nagyobb számban való megmentésére. Rendszeres ásatást nem lehetett kezdeni. Meggátolta a gyors üzemű kubikus-munka. Meg kellett elégedni azzal, hogy a múzeum altisztjét kiküldve vele ellenőriztettük a munkálatokat és általa ígyekeztünk az előkerülő leleteket minél nagyobb számban és épebb állapotban megmenteni. Megfigyelésünk szerint az átforgatott terület urnatemető volt mészbetétes, hordóalakú urnákkal. Csak

két esetben találtunk ez alól kivételt, mint teljesen szokatlant. A 14. számú lelőhelyen ugyanis 75 cm. mélységben egy négyszögletes ládaalakú agyagtál került elő, mely urnaként szerepelt. Benne égett csontmaradvány, 3 kis edény, 2 bronztű, lóherlevélalakú bronzcsüngő és bronzlemezke, mellette 21 darab kisebb edény feküdt. Az urnának használt edény méretei: magassága 15·6 cm., fenekének hossza 50·8, szélessége 35·5 cm, felső peremének hossza 47·5, szélessége 31·3 cm. Lapos fedele csak hiányosan volt megmenthető. (Lt. sz. 10.045). A vele szomszédos 17. számú lelőhelyen 40 cm. mélységben ugyanilyen edénykerült elő belsejében 8 kisebb és egy nagyobb edénnyel, körülötte 4 edény feküdt. A ládaalakú urna hossza 62, szélessége 45 cm. volt a földben mérve. Megmenteni nem lehetett, annyira mállott volt, csak a hozzátartozó egyéb edények kerültek a múzeumba. (Lt. sz. 10 046a.) Az 1935. novemberben gyűjtött leletek száma: 1 ládaalakú urna, 2 hordó- és 2 fázékalakú urna, 104 különféle alakú, nagyobbára mészbetétes, közepes és kisebb fajta edény, 4 darab bronztárgy.

(Lt. sz. 10-000—10071.) A leletek jó részét az államépítészeti hivatal vezetősége volt szíves a múzeum birtokába juttatni.

Rendszeres ásatásra 1936 tavaszán tettünk kísérletet, melynek előkészítésére március 18-án utaztunk ki. Ez alkalommal egy teljes urnasírt sikerült megmentenünk. A 31·6 cm. magas és 20·3 cm. szájbőségű hordóalakú urna mellékletei l mellett és 3 az urnában talált kisebb edényke. A rendszeres ásatást június 15-én kezdtük meg, de oly csekély eredménnyel, hogy azt 18-án be is fejeztük. Mindössze négy urnasírhelyet lehetett megállapítani. Urnájuk menthetlen volt és így csak mellékleteiket szállítottuk be 9 db. kisebb edénykét. (Lt. sz. 10136—40.) Az ajándékként kapott szórványos leletek száma nagyobbára apróbb, de szép díszítésű edénytöredékek 56. (Lt. sz. 10141—52.) Az ásatásról Radeczky Jenő, muz. gyakornok készítette a lelőhelyek megjelölésével helyszini rajzot.

A begyűjtött anyag legjellegzetesebb részét kiállítva forma és díszítés szempontjából a múzeum bronzkori keramikájának legszebb részét képezi és fényes bizonyossága az őskori ember fejlett művészi érzékének.

M. A.

Jelentés a tác-fővenyusztai ásatásról.

A tác-fővenyusztai őskeresztény templom területén, mely a Műemlékek Orsz. Bizottságának fennhatósága alá tartozik, az 1934-iki ásatások után a munka szünetelt. A következő év folyamán semmi sem történt, csak az idő kezdte ki a már feltárt falrészeket. Időközben a székesfehérvári múzeum magánértesülést kapott, hogy a köveket hordják a falakból. Az alispáni felhívásra küldött községi jelentés ezt nem igazolta és erről a helyszini szemlén is meggyőződünk. Annál lesújtóbb volt azonban annak megállapítása, amit az elmúlt másfél év alatt az időjárás pusztított a különben sem nagy ellenállású romokon. E tapasztalatok alapján 1936 tavaszán jelentést tettünk a M. O. Bizottságának kérve, hogy a már feltárt romok konzerválását ne halassza tovább és a

további feltárásról intézkedjék. Előterjesztésünk és a székesfehérvári ásatások alkalmából előszóval való sürgetésünk eredménye volt, hogy dr. Havranek József alispán, Lux Kálmán, a M. O. Bizottságának képviselője és Marosi Arnold, a székesfehérvári múzeum igazgatója a nyár folyamán helyszini szemlét tartva, az ásatás a M. O. Bizottságának költségén augusztus 24-én újból megindult. Az ásatás irányítója Marosi Arnold, mérnöki szakértője Kiss Dezső okl. mérnök, a helyszinen való állandó vezetője Joachim József múzeumőr volt.

A munka a már feltárt három apszisos helyiséggel keletről és nyugatról szomszédos termek, udvarrészlet (V—X. sz.) földtömegének eltávolításával indult meg, majd a falak külső felületét (XII. sz.) szabadítottuk ki úgy, hogy az épület kívülről kényelmesen körüljárható legyen. Az eredeti terv szerint erre következtet volna a már feltárt falak kiegészítése és betonnal való befödése. A M. O. Bizottságának vezetősége azonban a további feltárást rendelte el. Ekkor történt az atriumnak és az azt körülvevő folyosók földtömegének kihordása. Ez azonban már teljesen nem volt befejezhető. Október 10-én rossz idő meg pénzhiány miatt a munka bezárt. Sajnos, a műemlék nagy kárára a tél újabb romboló hatása ellen való védekezés ismét elmaradt.

A munkálatok folytán tisztázódott az apszisos épületrészlet keleti része, ahol az apszisos terem mellett még egy két részre osztott nagyobb helyiség (V—VI.), utána pedig az udvar következik. A nyugati oldalon az apszisos terem után még két terem (VII—X.) következik. Ezzel azonban nem záródik le a terep. Az északi határfal nyugati irányban még tovább megy. Teljes feltárást a közbeeső úttest gátolta. A VII. sz. helyiség előtt egy kis udvar, ez előtt pedig keskeny folyosószerű épületrészlet volt megállapítható. Az épület északi zárófalának (XII.) külső felületén talált négyszög alakú falazatok mindegyikéből a padozat alatt futó melegvezető csatorna indult ki. A kis négyszögek ezek fűtőkamrái voltak. A X.

sz. helyiség falához csatlakozó kis félkörös falak rendeltetését nem sikerült megállapítani. A három apszisos helyiségtől délre csak az oldalapsziszok szélső falai folytatódnak. E között a két hosszan kiugró fal között téglalakú négyszöget alkotó falak bontakoztak ki, melyek megfelelnek a római épületeknél szokásos átriumnak. A vastagabb falakon belül talált vékonyabb falmaradvány az atrium közepén elterülő vízmedence, impluvium falazata lehetett. Az átrium ez eredeti céljának megfelelő formájával inkább római lakóház, mint templom hatását kelti, ami azonban nem zárja ki, hogy ez az eredetileg lakásul szolgáló épület később keresztény istentiszteleti célokat szolgált. Bármilyen volt is rendeltetése, az épület méretei, szabályos berendezése Pannonia egyik legbecselesebb műemlékévé avatják, melynek teljes fel nem tárása, főleg pedig gondozatlanság folytán való elpusztulása örök szegénye volna a magyar kultúrának. Hiszünk, hogy a M. O. Bizottsága ennek bekövetkezését nem fogja megengedni.

Az ásatás területén előkerült leletek közül különös értéket képvisel egy 21·5 cm. magas, művészi kivitelű bronzszobor, Eris almáját tartó Aphrodite és egy 9 cm. hosszú tigrisféle állatot ábrázoló bronzszobrocska. A nagyszámú egyéb leletből kiválogatás után leltárilag elkönyveltünk a római gyűjteménybe 26 üvegtöredéket, 10 bronztárgyat, 61 érmet, 5 agyagkarikat és orsógombot, csontfésűt, 14 terra sigillata töredéket, 15 pannoniai cserépdarabot, sárgamázás cserepekből 2 méceszt, tálkát, 17 töredéket, 5 nagyobb széles peremű tál maradványait, 2 bélyeges téglát (Leg. II. adjutrix), 6 melegvezető téglát, peremes téglát füstkivezető résszel, 6 padozat téglát, 5 kőtáltöredéket, örlőkövet. — Középkori leletek: 4 simított díszítésű huntipusú edénytöredék, 35 durva készítésű cserépdarab, 6 vastárgy és velencei érem aranylemezzel borított vas. (Lt. sz. 10.265—357.) — Az ásatással kapcsolatban dr. Bankó Lajos egy értékes faragványos követ, delfin hátán ülő gyermekkel, ajándékozott a múzeumnak. (Lt. sz. 10.176).

M. A.

Fejérmegyei avar leletek keresztény kapcsolatai.

László Gyula „Adatok az avarkori műipar ókeresztény kapcsolataihoz“ c. dolgozatában (Budapest 1935) három fejérmegyei avar műtárggyal foglalkozik. Kettő az adonyi leletből való, mely 1880-ban került a M. N. Múzeumhoz. Tizenkét darabból áll. Egy szíjvég kivételével bronzmagok, melyeknek pozitív mintáit szuroknak rákálapálásával nyomták bele a rájuk helyezett arany-, ezüst-, vagy bronzlemezbe. (Irodalmát l. Arch. Hungarica XVIII. k. 20. l.) Az egész lelet erős keleti vonatkozásokat mutat két darabján erős fogazással. A László által ismertetett darabok egyike szíjvég préselő mintája, melynek érdekessége a gazdag fenéki sírmezők egyik préselt darabjával azonos pont-vonal ornamentikája. A díszítés e módja, miként a fogazás is, valószínűleg szkíta, illetőleg iráni stílusélem és általános elterjedése a Kr. e IV. századtól Kr. u III. századig tehető. A VI. század végén azonban újból megjelenik, még pedig a magyarországi emléktanyag alapján az avarság útján, és tovább él a VII. század folyamán bizánci elemekkel kapcsolatban. Ennek újabb elterjedési területe: Déloroszország, Magyarország, Balkán és az olaszországi longobárd sírmezők. (László Gy.: I. m. 8—14. l. II. t. l. k.)

László művében tárgyalat másik adonyi darab egy kettős osztású, címerpaizs alakú övveret bronzöntéssel készült préselő mintája, melynek felső mezéjét félköralakú keretben kehelyforma tárgy, két-két oldalán egy-egy páva díszíti. A páva a rómaiaknál Junó madara és a császárnék apotheozisának jelképe, de mint temetkezési szimbólum is szerepel. A keresztény síremlékeken is gyakori a halhatatlanság jeléül. A kairói múzeum egyik kopt sírkövén a középső kehely mellett a két páva ugyanolyan elrendezésben látható, mint az adonyi leleten, (Kauffmann: Handb. der christ. Archeologie, Paderborn 1922, 137. á.), és a jelenet akárcsak a szőlőtőlről csipegető vagy kútból ivó galambok lélekszimbólumnak tekinthetők.

Ez a madarábrázolás László szerint nem alapulhat az ősi fémművességi hagyományon. Az avar műiparba való bejutásuk bizantikus hatás alapján előbbre nem tehető, mint a VI. század legvége, a VII. század eleje. Hogy aztán ezek az őskereszténységéből átvett elemek csak mint díszítő formák szerepelnek-e az avar övvereteken, vagy keresztény értelmezésű szimbolumok, még bizonytalan. Az a tény azonban, hogy e préseléssel készült, állatábrázolásos avar emlékek együttes leleteiben keresztet is fordulnak elő, valószínűvé teszi azoknak keresztény szimbolum jellegét. (László Gy.: I. m. 18. l.)

A harmadik keresztény jellegű fejérmegyei avar emlék állítólag Dunapenteléről származik és külföldi magántulajdonba került. A lelet darabjai: állatküzdelmi jelenetet ábrázoló nagy szíjvég, 2 db. indás kis szíjvég, 1 db.

félholdas díszű kis szíjvég és 3 db. csat. (László Gy.: I. m. 37. l. V. és VI. t.). E griffes-indás övgarnitúra keresztény jellegű darabja az egyik csat, melyen két motívum látható: az alsó halat tépő sas, a felső egymással szembeállított két galamb. A galamb mint az örök békében élő lélek szimboluma igen gyakori jelkép és miként a páva, ez is mint bizantikus hatás került az ősi avar díszítő elemek közé. Míg a halat tépő sas, miként a bányog-gyűrhegyi csat ugyanezen ábrázolása, ebben a formában a déloroszországi szkitha leleteken található meg. Tehát ősi, hagyományos motívum és vele szemben a kettős galambábrázolás Magyarország területén kap helyet az avar fémművészetben. (László Gy.: I. m. 42–43. l.)

M. A.

FELJEGYZÉSEK.

Kelta bronzdíszek Velencéről. Nagy György, áll. reálgimnáziumi tanuló 1936 nyarán értékes bronzleleteket adott át a székesfehérvári múzeumnak. A leletek Velencéről valók és az eraviscus kelta törzs emlékei sorába tartoznak. A lelőköriülmények megálpítására junius 12-kén kiutazva Velencére a vallomásokból kiderült, hogy a leletek Enyedi József Kecse-utcai házának hátsó részén levő magas partban ember- és lócsontok társaságában kerültek elő. Ugyanitt Nagy András szomszédos házána, ahol a partban csontvádrészek voltak láthatók, próbasátást is végeztünk. A kibontott csontvázak egy XVII–XIX. századi temető maradványai, tehát a fenti leletekkel nincsenek összefüggésben. A lelet részei, melyek tulajdonkép lószerszám díszek: 1) két áttört művű, trombita-mustrás 75 cm. átmérőjű díszítő korong; 2) Ugyanaz félköralakú füllel, 6 cm. átmérővel; 3) hasonló motívumos kisebb díszítmény alsó részén négy erősítő szegecs; 4) három négylevelű lóherre emlékeztető gomb öt dudorral; 5) domború felületű karika, átmérője 35 cm; 6) négyszög alakú bronzcsat két erősítő

lemezzel, hossza 6,2, szélessége 5 cm. (Lt. sz. 10106) A bronzkorongok díszítése azonos a somodori és sárszentmiklósi lelet kisebb korongjainak motívumával (Bpest régiségei IV. k. 57. l. 1–4. á; 63. l. 4. á) és pompásan egészíti ki Fejérvármegye eraviscus emlékeit, aminők a dunapenteléri, nagylóki, sárszentmiklósi és vajtai leletek. Velencének másik eraviscus vonatkozású emléke a kelta neves Aveta sirtábla, melyen zsákokkal megpakott és két fogatos szekeret látunk. A kő jelenleg a Gschwindt kastélykert intézői lakának falában áll. (C. J. L. III. 3361) Korát Kuzsinszky Krisztus u. az első századra helyezi. (Arch. Ért. 1903, 226. l.)

M. A.

Etyek régészete. A Székesfehérvári múzeumban Etyek régészetének képviselői: hengeres peremű agyagtál, agyagbögre, két bronzkarperec, bronzfibula, hat apró bronztörödek és vasláncza, melyek az egykori régészeti egyet hagyatékaikat szerepelnek a leltárban. (Lt. sz. 280–285) Közélebbi lelőhelyük valószínű a községtől nyugatra fekvő szőlőhegy